

Nury şahyr

Category: Kitapcy,Sözler,Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 января, 2025

Nury şahyr NURY ŞAHYR

Nury şahyr ýa-da Nurmuhammet 1824-nji ýylda, käbir maglumatda bolsa 1827-nji ýylda[1] Çelekeniň Ogamene diýen ýerinde dünýä inýär. Ol aslynyň çelekenlidigini öz eserinde hem beýan edipdir:

Eý ýaranlar, habar alsaň,
Çelekendir ýurdum meniň.[2]

Nury şahyryň kakasy Berkeli garyplykda ýaşapdyr we dört ogluna oňly bir zat miras galdyryp bilmändir. Berkeli aradan çykandan soň ýetim galan çagalaryň ýagdaýy gaty agyr bolupdyr. Yedi ýaşda mekdebe berlen Nury atasy öлenden soň mekdebi taşlap, baýlaryň günlükçisi bolup işläpdir. Nurynyň näçe ýaşda kakasyndan aýra düşendigi belli däl, ýöne ýaşlykda ýetim galandygy mälim:

Nurmuhammet, çagyrdı Kadır Eýäni,
Depä çykyp, köp gözledik düýäni,
Dört ýetim ýitirdik ýeke maýany,
Bu gamdan azat et bizi, Jelalym.[3]

Ýokardaky getirilen mysaldan görnüşi ýaly, Nury bu şygryny ýaş wagtynda ýazypdyr. Muny şygryň temasyndan, onda getirilýän sözlerden, pikiriň beýan edilişinden görmek bolýar.

Şahyryň durmuşy elmydama agyr geçipdir. Ol köp adam bergidar bolany üçin, obadan çykyp gitmäge hem mejbür bolupdyr. Emma öz şahyryny gowy görýän obadaşlary onuň bergisini üzüp beripdirler. Bu habary eşiden Nury gaty begenipdir we ilatyna bolan guwanjyny şygyr üsti bilen beýan edipdir:

Ilim-günüm, dostum-ýarym, gardaşym,

Alhamdylla, boldy göwnüm şat meniň;
Zamandaşym, deňim-duşum, syrdaşym,
Gamgyn halym horram kyldy hat meniň.[4]

Şahyr şeýle ylymly bolmasa-da ýazyp, okap bilyän eken, şeýlede ol dini kitaplardan, rowaýatlardan habarly bolupdyr. Bu ýagdaýy onuň Ezber şahyr bilen aýdyşan muammasy açyk görkezýär. Emma döredijilik işine ýaşlykdan başlan we ýazuwdan başy çykýan şahyryň bize gelip ýeten edebi mirasy weli juda ujypsyz. Zulum-sütemiň agyr ýükünü gerdeni bile çeken we halkyň gözgyny ýasaýsyny gören şahyryň sosial meselä seslenmezligi mümkün däl. Nurynyň uly bir depder goşgusy krasnowodskili Derwüş Magtymda bar eken. Emma ol depder 1937-nji ýylда ýitipdir diýen maglumat hakykata ýakyn gelýär. Şahyryň häzirki bize belli eserleri, esasan, biografik, elegiýa, muamma görnüşindäki şygylardyr.

Nury şahyryň eserleri halk durmuşyna ýakynlygy, çeperçilik taýyndan oňat ýazylanlygy zerarly, ilat arasında uly abraýdan peýdalanyrdyr. Mundan hem başga onuň astrahanly Muhammet Sapa (1800-1871), hywaly Ezber, Berdi ýaly şahyrlar bilen dostluk we edebi gatnaşyk saklamagy Nurynyň halk arasyndaky abraýyny has hem artdyrypdyr. Ine, şu ýagdaý hem onuň döredijiliği biken rus alymlarynyň gyzyklanmagyna getiripdir. Şahyryň bir şygry 1873-nji ýylда «Kawkaż dagylary hakyndaky maglumatlar ýygynndysy» diýen žurnalda çap edilipdir.[5] Emma ol şygryň türkmençe teksti häzire çenli ele salynman gelýär. Şahyryň bu şygrynda rus goşunlarynyň edermenlikleri, tertip-düzgünleri wasp edilýär. Nury olaryň sanynyň känligini görkezmek bilen, ruslara öz simpatiýasyny hem bildirýär. Türkmen şahyrlaryndan ruslara simpatiýa bildirenleriň ilkinjileri Muhammet Sapa we Nury şahyrdyr. Emma Muhammet Sapa Nury şahyra garanyňda, ruslara has ýakyn durupdyr, hatda ol ruslara garşıy çykan adamlary ýazgarylarypdyr. Nury şahyr şygrynda rus goşunlarynyň sanyny, gämisiňiň mukdaryny yüz müň diýip görkezýär:

Aýdaýyn men näme görenim hakda,
Demirden, galadan ýollary gördüm;

Çykdylar galadan ýüz münläp atly,
Otlamaz, suwsamaz mallary gördüm.

Ýüz müñ soldat geler, ýüz müñ ýasawly,
Ýüz müñ begler geler, ýüz müñ saklawly,
Ýüz müñi gaýduwsyz, ýüz müñi atly,
Ýene ýüz müñ rus – batyr haýbatly.[6]

Ýüz müñ knýaz geler, ýüz müñ sowutly,
Ýüz müñ kazak geler, ýüz müñi atly,
Ýüz müñ dagystanly – arslan ýurekli,
Ýene suwda ýüz müñ gämili geler.[7]

Bu sanlar şahyryň ulaltmasydyr, çünkü turkmenleriň halk döredijiliginde, ylaýta-da «Görogly» eposynda belli-belli lomaý sanlary ulanmaklyk giň ýaýrapdyr. Nury hem şol tärden peýdalanýar. Şahyr bu şygryny ýazmak bilen, birinjiden, ruslara simpatiýa bildiren bolsa, ikinjiden, şeýle güýçli goşunyň garşysyna çykmagyň mümkün däldigini halka duýdurypdyr. Patyşa samoderžawiýasynyň metbugaty bolsa eseri çap etmek bilen, rus patyşasynyň güýjüni mazamlamak isläpdir. Her halda eserden şahyryň öz obýektine dogry çemeleşendigini görmek bolýar.

Nurynyň bize galdyran edebi mirasynyň içinde söýgi temasynda ýazylan ýekeje eser bar:

Bizd güzel görmüşem ile seretgen,
Şol gözelden el göstermek bolarmy.
Bir bakyşda üç yüz altımyş näz etgen,
Lälezardan el göstermek bolarmy.

Çarýary ýollady ýeriň yüzüne,
Hiç kimsäniň akly ýetmez özüne,
Şek getiren käfir bolýar sözüne,
Şol gözelden el göstermek bolarmy.[8]

Şahyryň bu şygryndaky getirilýän predmet aýdyňlaşmaýar we obýektiň nämedigi saýgarylmaýar. Şeýle-de bolsa, şygyr Hudaýa ýüzlendirilipdir. Bu esere sufistik äheňde ýazylan şygyr hem

diýmek mümkün däl. Sebäbi sufistik äheňde ýazylan eserlerde dünýä wepasyz, onuň hiç hili gözelligi ýok, hemme zatlar geldi-geçer hasaplanylýar, şol geldi-geçerleriň içinde diňe Hudaýyň suraty lowurdadylyp görkezilýär, oňa gowuşmaga arzuw edilýär. Biziň pikirimizce, sufizmin Nura azda-kände täsiri bolupdyr, emma şahyra düýpli täsir edip bilmändir. Şahyr öz döredijiligini, esasan, durmuşda azanlary ýazgarmaklyga bagışlapdyr we zähmetkeş halkyň tarapynda durupdyr. Halk söygüsini gazanan Nury şahyr 1903-nji ýylda dünýäden ötüpdir. Ol Çelekende Ogamene diýen ýerde jaýlanylýar.

A.Nurýagdyýew.

-
- [1] A.Meredow, A.Oraztaganow «Nury şahyr» / «Sowet Türkmenistany» gazetiniň 01.04.1962-nji ýyldaky sany.
 - [2] Inw. 2185.
 - [3] Şol ýerde.
 - [4] Inw. 2185.
 - [5] «Сборник сведений о кавказских горцах», в VII. Тифлис, 1874, 20-nji sah.
 - [6] «Сборник сведений о кавказских горцах», в VII. Тифлис, 1874, 20-nji sah.
 - [7] Ýokarda görkezilen žurnaldan sözme-söz terjime eden awtor.
 - [8] Inw. 2185. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly